

УДК 372.881.1

Жеманова О.А.,
 викладач кафедри філології
 Дніпровського державного аграрно-економічного університету,
 elenka.zhemanova@gmail.com

Україна, м. Дніпро

ВПЛИВ ВЗАЄМОВІДНОСИН ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ НА ЯКІСТЬ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В поданій статті розглянуто поняття спілкування та взаємовідносин між викладачем і студентами під час навчального процесу та з'ясовано, яку роль вони відіграють на тому чи іншому етапі спілкування. Було визначено, на які види поділяється спілкування, від чого залежить цей поділ на групи та якими вони бувають. Автором обґрунтовано, якими базовими якостями повинен володіти викладач. Також з'ясовано, що під час взаємодії викладача зі студентами формується педагогічне спілкування, розглянуто, на які види воно поділяється. Було виявлено, що ставлення студентів до навчального процесу буде залежати від того, яке педагогічне спілкування обере викладач та як він побудує діалог зі студентами.

Ключові слова: спілкування, взаємовідносини, ділове спілкування, культура мовлення, діалог.

Слово ввібрало в себе найтонші порухи наших почуттів.

*У ньому закарбувалася душа, звичаї, традиції,
 радості й болі народу – всі його духовні цінності,
 створенні століттями.*

В. Сухомлинський

Постановка проблеми. Спілкування є невід'ємною частиною життя кожної людини, це головна складова взаємин між людьми. Наше життя влаштоване так, що ми жодного дня не проводимо без спілкування. Ми спілкуємося на роботі, вдома, коли проводимо вільний час з друзями, робимо покупки у магазинах та їдемо транспортом тощо. Величезну частину інформації, знань та вмінь ми отримуємо через спілкування. При взаємодії людей один з одним відбувається не тільки обмін інформацією, але вони також обмінюються емоціями та почуттями, можуть давати оцінку один одному, показують ставлення до співрозмовника, до того, що говорять та багато іншого.

Спілкування обумовлено певними нормами і правилами мови і має свою культуру. Найчастіше спілкування плутають з поняттям комунікації, хоча друге поняття передбачає лише передачу інформації. У процесі спілкування людина самовиражається, привертає увагу, викликаючи почуття поваги з боку співрозмовників. Спілкуватися можна безпосередньо перебуваючи поблизу співрозмовника, а також через Інтернет ресурси і телефони.

Один з типів спілкування, а саме ділове, що відноситься до інших видів спілкування, використовується під час навчального процесу. Таке спілкування та його культура розглядалися ще за часи Конфуція. Цей тип спілкування являє собою взаємодію викладача і студентів за допомогою мови. Культура спілкування викладача є важливим і значним компонентом в його професійній культурі і багато в чому визначає її ефективність, а також впливає на репутацію самого викладача. Мова є основним знаряддям праці викладачів, тому складає провідну частину в їх професійній культурі.

Професійна культура викладача складається з умінь і навичок професійної діяльності, культури мовлення,

культури поведінки, емоційної культури і професійної культури спілкування.

Взаємодія викладача зі студентами, що включені у спільну діяльність на основі загальних цілей фахової освіти, відбувається у взаємних впливах один на одного. Взаємодія між викладачами і студентами відбувається на формуванні особистості і цінності майбутніх фахівців, таких як людяність, освіченість, професіоналізм та інші. Важливо не забувати, що процес взаємодії викладача та студентів протікає в постійному зіткненні інтересів, особистих життєвих позицій, накопиченого досвіду, які можуть спричинити зміни взаємодії під час навчального процесу.

Мета статті. У статті автором поставлено за мету розглянути поняття спілкування та взаємовідносин між викладачем і студентом під час навчального процесу, визначити чинники, за якими поділяються види спілкування; розглянути, що потрібно використовувати для кращої взаємодії викладача та студента; що таке педагогічне спілкування та на які види воно поділяється; з'ясувати, яку роль відіграє діалог у взаємовідносинах між викладачем і студентом.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні спілкування викладача і студентів зазнає змін в сучасній системі освіти, яка стрімко розвивається на фоні використання новітніх технологій і інтерактивних методів і форм навчання. Воно будується на довірі, ділових відносинах, діалогічній взаємодії і на рівноправному спілкуванні.

Взаємодія і взаємовідносини між викладачем і студентом дуже важливі на сучасному етапі розвитку суспільства.

Що ж включає в себе таке поняття, як спілкування? Це складний багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми (міжособистісне спілкування) і групами (міжгрупове спілкування), що породжується потребами спільної діяльності і включає в себе як мінімум три різні процеси: комунікацію (обмін інформацією), інтеракцію (обмін діями) і соціальну перцепцію (сприйняття і розуміння партнера). При аналізі міжгрупового спілкування розкривається його соціальний сенс як

засобу передачі форм культури і соціального досвіду не тільки між групами, що існують одночасно, але і в ході історичного процесу [2].

Види спілкування можуть поділятися за різними ознаками:

- ✓ за засобами – вербальне, невербальне;
- ✓ за змістом – матеріальне, когнітивне, кондиційне, діяльнісне, мотиваційне;
- ✓ за опосередкованістю – безпосереднє, опосередковане, пряме, непряме;
- ✓ за цілями – біологічне, соціальне [1, 39].

Також види спілкування можуть бути віднесені до такої категорії, яку називають – інші види спілкування. Інші види спілкування містять в собі наступні категорії спілкувань, а саме: ділове спілкування, виховне спілкування, діагностичне спілкування. А вже в залежності від кількості учасників, які беруть участь в спілкуванні, розрізняють наступні групи спілкувань: особисто-групові, міжособистісні і міжгрупові [1, 41].

Вважається, що для кращої взаємодії викладача та студента, найкраще використовувати діалог, завдяки якому між людьми відбувається обмін інформацією, бо сам по собі діалог є формою мови. Основою діалогу є комунікація, а вміння вести діалог є важливою навичкою. Отже, процес ведення діалогу є важливим аспектом як для викладача, так і для студентів, які є важливими складовими діалогу. Взаємодія між викладачем і студентом направлена на отримання певного результату. Така взаємодія є показником того, що людина пристосувалася до навколишніх умов в суспільстві і його комунікативна компетенція досягла повсякденного і професійного рівня. Розвиток комунікативної компетенції в професійній сфері є одним із завдань сучасної вищої освіти [7, 56].

Будь-які здібності людини, чи то комунікативні, чи то творчі, найкраще розвиваються, коли взаємодія позитивна та людина почувається комфортно, вони добре реалізуються в діалозі, завдяки діалогу людина пізнає не тільки навколишній світ, а й саму себе.

Взаємовідносини між викладачем і студентом є однією з основних педагогічних категорій в системі вищої освіти. Якість особистісного розвитку і освіти студентів визначається багато в чому саме системою відносин.

Міжособистісні відносини формують у студентів основи моральної поведінки, визначають норми відносин з оточенням: викладачами, однолітками, батьками, при цьому не можна не відзначити той факт, що на міжособистісні відносини в педагогічній системі впливають соціальні відносини. На сьогоднішній день в соціальних відносинах між людьми переважає нетерпимість, жорсткість, агресія. Все це в свою чергу закономірно відбивається на відносинах в навчальних закладах.

Викладач сприймається студентами як еталон у професійній діяльності, тому йому необхідно володіти такими базовими якостями:

- інтелект
- врівноваженість
- вміння встановлювати позитивні взаємовідносини та здатність їх підтримати

• здатність забезпечити цілеспрямовану пізнавальну діяльність студента

- вміння поводитися
- підвищена активність
- вміння викладати матеріал доступною мовою [3, 27]

Безліч чинників впливають на ефективну взаємодію студентів і викладача під час занять, це і вибір методів навчання, і активність самих студентів.

Взаємодія викладача і студентів під час проведення занять розглядалася такими відомими педагогами як Макаренко А.С., Сорокою-Росинським В.Н., Сухомлинським В.А., Ушинським К.Д., Бунаковим Н.Ф., Толстим Л.Н., Марією Монтессорі, Шацьким С.Т., Вернадським В.І., а також в роботах сучасників таких як Бодалева А.А., Газмана О.С., Ільїна Е.Н., Лисенкова С.М., Шаталова В.Ф., Амонашвілі Ш.А., Щетиніна М.П., Іванова І.П.

При взаємодії викладача зі студентами формується педагогічне спілкування, яке накладає значний відбиток на формування особистості студентів як майбутніх фахівців. Педагогічне спілкування має як позитивні сторони, так і негативні.

Педагогічне спілкування було розділене на кілька видів:

✓ деспотичний стиль – весь навчальний процес викладач контролює самостійно, при цьому забороняється будь-яка активність з боку студентів; студенти наражаються на критику та жорсткий контроль з боку викладача;

✓ свавільний стиль – цей тип стилю відрізняється від деспотичного лише тим, що студентам дозволяється брати участь в обговоренні тих чи інших питань, але прийняття рішення залишається повністю за викладачем;

✓ демократичний стиль – між викладачем і студентами відбувається діалогічне спілкування, до студентів прислухаються і, виходячи з цього, приймаються рішення;

✓ стиль ігнорування – викладач та група співіснують «паралельно», викладач виконує лише формально-інформаційні обов'язки, нічого не вкладає в групу і не курує її життя;

✓ стиль потурання – у цьому стилі викладач або усувається та відокремлюється від групи, або сліпо слухається бажань студентів;

✓ непослідовний стиль – викладач може обрати будь-який з вищеперерахованих стилів під зовнішнім або власним емоційним впливом; обираючи цей стиль викладач повинен пам'ятати, що він напряму веде до конфліктних ситуацій [5, 39].

Крім основних стилів педагогічного спілкування існують і проміжні, сюди можна віднести: стиль дистанції, стиль загравання тощо.

Від того, який стиль педагогічного спілкування і поведінки обере викладач, буде залежати те, як до нього ставитимуться студенти, безпосередньо від цього буде залежати їхнє ставлення і до навчального процесу, в цілому весь навчальний процес буде залежати від обраного педагогічного спілкування.

Дуже суворо поведінку викладачів оцінюють першокурсники, тому що потрапивши в нове середовище, що

не схоже на шкільне, маючи нове оточення і нових однокурсників, вони виявилися в іншому соціумі.

В свою чергу у студентів, які навчаються перші місяці, можна спостерігати коливання в поведінці в різних життєвих ситуаціях, від повної безконтрольної поведінки до жорсткого самоконтролю.

Процес взаємин між викладачем і студентами – це складний соціальний процес, при якому відбувається обмін значною частиною інформації та при якому формуються сучасні фахівці як особистості з індивідуальними якостями. При взаємодії викладача та студентів зіштовхуються інтереси, особистості і їх отриманий досвід, позиції.

Якщо взаємодія викладача і студента позитивно впливає на останнього: студент спокійний і врівноважений на заняттях, не відчуває дискомфорту, активний і уважний, це позитивно відбивається на всьому навчальному процесі. Взаємодія між особистостями накладає відбиток не тільки на результат їх взаємодії, а й на розвиток особистості.

Бувають ситуації, коли при побудові діалогу між викладачем і студентом виникають проблеми у спілкуванні. Це може статися, якщо викладач вибирає непослідовний стиль, при якому він може бути то поганим, то хорошим, що може спровокувати глузування з боку студентів. Викладач повинен донести прийнятні норми взаємодії до студентів, а також повинен розмежувати обрані ролі.

Також бувають моменти, коли студент знає стільки ж скільки і викладач, а іноді і більше. У такій ситуації не можна порушувати формат діалогу. Якщо діалог перейшов в суперечку, то його необхідно укласти в певні рамки і контролювати. У даній ситуації викладач повинен виконувати провідну роль.

Наступний момент, коли може виникнути конфліктна ситуація, це коли відбувається змішування відносин неформальних з формальними. Неформальні відносини повинні залишатися за рамками навчального процесу і не повинні накладати відбиток на нього.

Найпоширенішою проблемою в навчальному закладі є те, що студентам дозволяють вільно відвідувати лекції. При вільному відвідуванні студент повинен самостійно вивчати заданий йому матеріал. Для перевірки засвоєного матеріалу передбачений контроль через певний проміжок часу, найчастіше це раз у два тижні. За кожну роботу виставляється оцінка. Але мало хто зі студентів слідує такому визначеному графіку. Якщо студент не склав тему, то його повинні не допустити до отримання заліку. Але, нажаль, на те, що теми студентом не складені, закривають очі. В такій ситуації, студент відчуває свою безкарність та не виказує повагу до викладача [4, 17].

Висновки. Найважливіший компонент, що був і є в системі освіти, – це особистість студента.

Значні вимоги повинні бути пред'явлені викладачеві, а саме, він повинен бути високопрофесійним спеціалістом і дуже важливо, щоб він вмів налагоджувати контакт зі студентами. Викладач повинен вміти швидко знаходити і приймати рішення в нестандартних ситуаціях. Дуже важливим моментом є те, що викладач повинен володіти навичками практичного психолога. Для студентів важливо бути зацікавленими спільною діяльністю, щоб вони включилися в навчальний процес. У викладачів повинен

бути нетрадиційний підхід до викладу матеріалу на заняттях, викладач повинен бути творчим і активним. Всі ці фактори зможуть сформувати підвищений інтерес студентів до предмету і збільшити мотивацію в його вивченні.

Між викладачем і студентами повинен бути зворотний зв'язок, який є важливою складовою навчально-виховного процесу, студенти повинні чути викладача, а викладач студентів. Рішення повинні прийматися після спільного обговорення. Але тим не менш, викладач не повинен сліпо слухатися студентів. Викладач повинен відчувати ту «золоту середину» в ухваленні рішення. При взаємовідносинах між викладачем і студентом повинні проявлятися такі якості: комунікативні здібності, вміння спілкуватися, підтримка зворотного зв'язку, вміння швидко і правильно приймати рішення в залежності від ситуації, вміння контролювати свій психічний стан.

У викладача повинно бути таке ставлення до предмету, який він викладає і таке ставлення до студентів, щоб це було для них прикладом і мотивувало як майбутніх фахівців, прищеплюючи їм навички міжособистісних відносин і розвиваючи в них ділові якості. Взаємна зацікавленість між викладачем і студентами дасть позитивний результат при підготовці кваліфікованих фахівців.

Взаємовідносини в навчальному процесі залежать як від викладача, так і від студента. У діалозі викладачі та студенти допускають дуже багато помилок, це відбувалося раніше і відбувається зараз. Але завжди можна знайти рішення, яке б влаштовувало і викладача і студента, потрібно тільки правильно навчитися будувати діалог.

Література

1. Рыжковская Т.А. Основы психологии и педагогики. – Минск: Изд-во МГУ, 2010.- 309с.
2. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – URL: <http://sum.in.ua/>
3. Котова И.Б., Шиянов Е.Н. Педагогическое взаимодействие. – Ростов-на-Дону, 1997.
4. Березовин Н.А. Проблемы педагогического общения. – Минск, 1989.
5. Ильин Е.Н. Искусство общения. – М.: Педагогика, 1988 – 110 с.
6. Каримулаева Э.М. Возможности применения диалогового обучения в профессиональном взаимодействии преподавателя и студентов // Гуманитарные науки. – 2011. – № 4.
7. Белова С.В. Диалог – основа профессии педагога. – М., 2012.

References

1. Ryzhkovskaya T.L. Osnovy psihologii i pedagogiki. – Minsk: Izd-vo MGU, 2010.- 309s.
2. Akademichnij tlumachnij slovník ukrayinskoyi movi [Elektronnij resurs]. – URL: <http://sum.in.ua/>
3. Kotova I.B., Shiyaynov E.N. Pedagogicheskoye vzaimodeystvie. – Rostov-na-Donu, 1997.
4. Berезovин N.A. Problemyi pedagogicheskogo obscheniya. – Minsk, 1989.
5. Il'in E.N. Iskuststvo obscheniya. – M.: Pedagogika, 1988 – 110 s.
6. Karimulaeva E.M. Vozmozhnosti primeneniya dialogovogo obucheniya v professionalnom vzaimodeystvii prepodavatelya i studentov // Gumanitarnyye nauki. – 2011. – # 4.
7. Belova S.V. Dialog – osnova professii pedagoga. – M., 2012.

Zhemanova O.A.,
*teacher of Philology Department of Dnipro State University of Agriculture and Economics,
elenka.zhemanova@gmail.com*

Ukraine, Dnipro

**INFLUENCE OF RELATIONSHIP BETWEEN THE TEACHER AND STUDENTS ON QUALITY
OF EDUCATIONAL PROCESS IN THE MODERN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION**

In this article, the concept of communication and relationships between a teacher and students during the educational process and the role they play at one or another stage of communication is considered. It was considered what types of communication is divided, what determines the division of communication into groups and what these groups are like. The author has revealed what basic qualities a teacher should possess. It was also considered that during the interaction of the teacher and students, pedagogical communication is formed and into which types it is divided. It was revealed that the attitude of students to the learning process, and the learning process as a whole, will depend on what kind of pedagogical communication the teacher will choose and how he will build a dialogue with students.

Key words: *communication, relationships, business communication, culture of speech, dialogue.*

